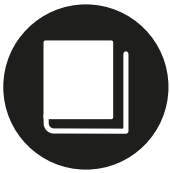

Tyylhistoriasta historiaan

Eeva Maija Viljo

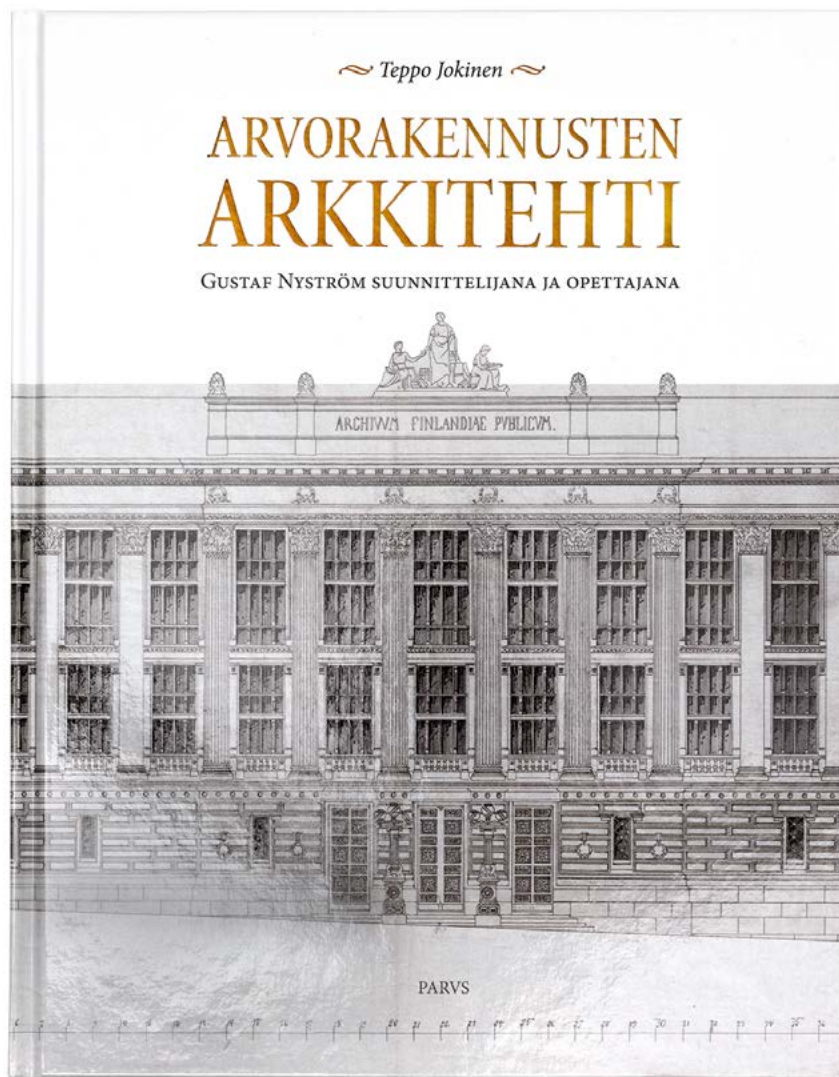
doi.org/10.23995/tht.112776

Kirja-arvio teoksesta Teppo Jokinen, *Arvorakennusten arkkitehti. Gustaf Nyström suunnittelijana ja opettajana*, sisältää luvut Anna Ripatti, "Gustaf Nyström opettajana"; Anna Ripatti, "Gustaf Nyström ja rakennussuojelu"; Ville Lukkarinen, "Esipuhe"; Liitteet: "Gustaf Nyströmin rakennussuunnitelmat", "Gustaf Nyströmin elämänvaiheet" (Helsinki: Parvs, 2020), 186 s.

Avainsanat: *instituutorakennukset, luonnontieteelliset laitosrakennukset, arkkitehtikoulutus, historiallinen rakennuskanta, Gustaf Nyström*

Jos perehtyy Suomen 1800-luvun parin kolmen viimeisen vuosikymmenen arkkitehtuuriin ja sen kytkentöihin yhteiskunnallisen kehityksen eri puoliin, huomaa pian, että aikakauden merkittävin arkkitehti täällä oli Gustaf Nyström (1856–1917). Tähän tulokseen Teppo Jokinenkin on tullut. Nyströmistä on paljon tietoa, mutta kokonaisarviota hänen laaja-alaisesta toiminnastaan rakennustaiteen parissa on ollut vaikea muodostaa. Jokisen julkaisema Gustaf Nyströmin arkkitehtuuria ja elämäntyötä käsittelevä teos kerää vihdoin yksiin kansiin tätä tietoa ja tuottaa samalla huomattavan paljon uutta. Aikaisemmasta Nyströmiä käsittelevästä tutkimuksesta on mainittava taidehistorioitsija Ville Lukkarisen tutkimukset 1980–1990-luvun

alussa tämän Helsingin yliopiston laitoserakennuksista ja Valtionarkistosta (nyk. Kansallisarkisto) ja Säädytalon restauroinnin 1990-luvulla suunnitelleen arkkitehtiprofessori Vilhelm Helderin analyysi mainitusta rakennuksesta.¹ Nyt käsillä olevassa kirjassa Teppo Jokinen esittelee parikymmentä Nyströmin suunnittelemaa rakennuskohdetta ja hänen arkkitehtuurinäkemystään. Jokinen käsittelee myös kritiikkiä, jota jotkut Nyströmin oppilaat kohdistivat opettajaansa, ja avaa näin Suomen arkkitehtikentän sisäisiä ristiriitoja arkkitehtuurin murroskaudella

1 Kirjassa viitataan näiden tutkimuksiin. Ellei toisin mainita, tässä esitetyt viittaukset muihin tutkimuksiin ovat Jokisen kirjan viittauksia, ja niiden bibliografiset tiedot löytyvät teoksen luetteloista.

1900-luvun alussa. Teokseen on Anna Ripatti kirjoittanut Nyströmistä arkkitehtuurin opettajana sekä Suomen historiallisten rakennusten tutkijana ja suojelijana Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenenä.

Jokinen huomauttaa, että kirja ei täytä perinteellisen arkkitehtimonografian mittaa, jollaisen tekeminen ei ollut mahdollista tämän kirjaprojektin puitteissa. Kirjoittaja toivoo, että hänen teoksensa toimisi herätteenä Nyströmin arkkitehtuurin tutkimiselle. Tuleville tutkijoille kirja tarjoaa hyvän yleiskuvan Nyströmistä suunnittelijana, Polyteknillisen opiston (vuodesta 1908 Teknillinen korkeakoulu) arkkitehtuurin professorina ja yhteiskunnallisena toimijana ja osoittaa hänen paikkansa Suomen arkkitehtuurin historiassa. Kysymyksessä ei ole vain kirjallisuuden perusteella tehty kooste; painamattomien ja painettujen lähteiden luettelot ovat pitkät. Harkittu kuvitus ja hyvä painojälki tekee suureen kokoon taitetuista hyvälaatuisista arkistokuvista ja rakennuspiirustuksista suorastaan loisteliaita. Kuvitus on vaikuttavaa ja informatiivista.

Gustaf Nyströmin sosiaalinen lähtöasema oli vaatimaton; vanhemmat kuuluivat alempaan keskiluokkaan. Helsingin Polyteknilliseen kouluun oli siihen mennessä, kun Nyström aloitti siellä opintonsa, saatu järjestelmällinen, useampivuotinen arkkitehtikoulutus, ja käytännön suunnittelutyöhön hän perehtyi opettajansa Frans Sjöströmin toimistossa. Arkkitehtuurin toisena opettajana Polyteknillisessä opistossa, joksi hänen oppilaitoksensa 1879 korotettiin, hänen vastuulleen tuli konstruktio-opin opettaminen. Nyström kehitti rakenneopin sisältöjä ja perehtyi myös ulkomailla aivan yleisesti käytettyihin rautarakenteisiin, jotka eivät Suomen arkkitehtuurissa olleet saaneet paljoakaan jalansijaa. Asiantuntemus tällä alalla osoittautui hyödylliseksi myös arkkitehtuurin suunnittelijan uralla.

Frans Sjöström oli Tukholman taideakatemi-
an opintojen jälkeen täydentänyt opintojaan

Hannoverin suhteellisen uudessa teknillisessä korkeakoulussa, jossa arkkitehtuurikoulutus oli järjestetty polyteknisen koulutusmallin mukaisesti.² Taustalla olivat viralliset suunnitelmat soveltaa polyteknistä mallia Suomen arkkitehtikoulutuksessa. Samat intressit vaikuttivat siihen, että Sjöströmin tähtioppilas ja todennäköinen seuraaja, Gustaf Nyström, saattoi jatkaa opintojaan Wienin teknillisessä korkeakoulussa, joka oli alallaan Euroopan parhaita. Suomalaiseen arkkitehtikoulutukseen oli näin alusta pitäen istutettu luonteva yhteys eurooppalaisen arkkitehtuurin kenttään, jota Nyström koko uransa ajan seurasi ja jonka kehityslinjoja hän välitti oppilailleen, kuten Jokinen selostaa. Suuntautumisesta kansainvälisyyteen tuli siten itsestään selvä osa ammattikunnan toimintatapaa ja identiteettiä. Kapea ja ilmeisen yksipuolinen näkemys Nyströmistä arkkitehtina ja arkkitehtien kouluttajana, jonka tämän esittelyn kirjoittaja on aikaisemmin esittänyt (ks. viite 2), tulee nyt Jokisen ja Ripatin teoksessa täysin mitoin korjatuksi.

Nyströmin elämänvaiheista on kirjassa yhteenvedonomainen luettelo, mutta arkkitehdin henkilöstä ja kontakteista rakennuttajiin löytyy tietoa myös rakennusprojektien esittelyistä, joita täydentävät katsaukset hänen toimistostaan, arkkitehtuurikirjaston kehittämisestä Polyteknilliseen opistoon ja pyrkimyksistä omakohtaiseen kirjalliseen toimintaan. Luentojen pohjalta suunniteltu kirja jäi tekemättä, kun Nyströmille ei koskaan liennyt siihen riittävästi aikaa. Huolenpito arkkitehtikoulutuksesta näkyy lähes kaikissa Nyströmin toimissa. Saa melkein vaikutelman, että hän ryhtyi moniin toimiin lähinnä saadakseen omakohtaista kokemusta koulutustyötä varten. Rakentamiseen kuuluvien töiden lisäksi oppilaita piti valmistaa modernin yhdyskuntasuunnittelun tehtäviin.

2 Polyteknisen arkkitehtikoulutusmallin omaksumisesta Suomessa ks. Viljo, Eeva Maija "Arkitektyrkets utveckling i Finland under senare delen av 1800-talet," teoksessa *Arkkitehdin työ*, toim. Pekka Korvenmaa (Helsinki: Suomen Arkkitehtiliitto – Finlands Arkitektförbund, Rakennustieto Oy, 1992), 26–51, 34–36.

Nyström näyttää hyvin tajunneen, että arkkitehtien osaamisen oli laajennuttava arkkitehtuurin reuna-alueiden asiantuntijatehtäviin, jos mieli kehittää ammattikunnan yhteiskunnallista painoarvoa. Luottamusmiehenä hän työskenteli Helsingin rakennusjärjestyksen uusimiseksi, jossa työssä aktualisoituivat rakennetun ympäristön ja rakennusten hygieniakysymykset. Nyström seurasi saksalaista hygieniakeskustelua, ja arkkitehtiosaston koulutusohjelmaan lisättiin rakennushygienian opinto-osuus.

1880-luvulla Suomen kehittyminen kansakunnaksi saavutti uuden etapin, joka näkyy erityisen selvästi uusien käyttötarkoituksiinsa suunniteltujen instituutorakennusten pystyttämisenä. Nuoruudestaan huolimatta Nyström sai tärkeitä valtiollisten rakennusten suunnittelutehtäviä. Valtionarkistoa (1890) voi pitää hänen läpimurtotyönään arkkitehtina. Nyströmin konstruktioiden tuntemus hankki hänelle tilauksen piirtää talon, jonka klassinen ulkoasu kätki muun muassa arkkitehdin suunnitteleman monta kerrosta tai tasoa sisältävän rautarakenteisen aktimakasiinin (sittemmin purettu). Kun Säätytalo (1888–1891) pitkän kehitysvaiheen ja sisäpoliittisten ristiriitojen jälkeen tuli rakennettavaksi, Nyströmin kilpailuehdotus valittiin toteutettavaksi. Polyteknillisen opiston arkkitehtuurin pääopettajana hänen asemansa oli rinnastettavissa Yleisten rakennusten ylihallituksen johtaviin arkkitehteihin, joilta oli myös pyydetty ehdotuksia Säätytalon kutsukilpailuun.

Helsingin yliopiston laajeneminen erillisiin luonnontieteen ja lääketieteen laitosrakennuksiin sai 1880-luvulla entistä laajemmat mittasuhteet. Suomen arkkitehtikunta ei näytä olleen täysin tilanteen tasalla, kun näitä uusia tieteellisiä laitoksia alettiin suunnitella. Gustaf Nyströmin rationaalinen suhtautuminen luonnontieteellisen tutkimuksen rakennuksissa esiintyviin tilatarpeisiin ja etevyys rakennesuunnittelijana teki hänestä Helsingin yliopiston ”luottoarkkitehdin”, joksi Teppo Jokinen häntä kutsuu.

Yliopistosta tuli vuosikymmeniksi Nyströmin toimiston asiakas.

Kuten yliopiston laitosrakennukset, pankkirakennukset muodostavat Nyströmin tuotannossa useiden vuosien aikana syntyneen rakennussarjan. Yksityistä pääomaa edusti Yhdyspankin pääkonttori Helsingin Aleksanterinkadulla (1897) sekä saman pankin filiaalikonktorit Viipurissa (1898) ja Tampereella (1901). Valtiolliselle Suomen Pankille Nyström piirsi myöhemmin ennen ensimmäistä maailmansotaa filiaalikonktorit Viipuriin (1908–1910), Turkuun (1914), Kotkaan (1910) ja Poriin (1913). Aikaisemmin huonosti tunnettuja ovat olleet Nobelin perheelle suunnitellut rakennukset, Ludvig Nobelin lesken, Edla Nobelin, rakennuttama Kirjolan kartano (1904) Johanneksen pitäjässä ja kirurginen klinikka (1912) Nobelin lääkäri-tyttarelle Pietarissa. Suomalaista yksityistä pääomaa edusti turkulainen kauppaneuvos Ernst Dahlström, joka rakennutti itselleen palatsimaisen asuintalon Auran rannalle (1895) ja rahoitti Turun taidemuseon (1902–1904) rakentamisen.

Nyströmin voittaneesta Turun taidemuseon kilpailuehdotuksesta Herman Gesellius kirjoitti rajun kritiikin, ja muutkin entisten oppilaiden poleemiset kirjoitukset rakensivat vastakkaisuutta vanhoilliseksi leimatun professorin ja eteenpäin – tai eteensä – katsovan nuorison välille. Hankauksia joidenkin oppilaiden kanssa oli, mutta Jokinen referoi myös Eliel Saarisen Nyströmiä puolustavaa kirjoitusta, joka suuntautui yhtä Saksassa tätä vastaan masinoitua hyökkäystä vastaan.

Ripatin selostus Nyströmin koulutusnäkemystä nojaa paljolti tämän luentoja varten tehtyihin muistiinpanoihin. Niissä ajatukset liikkuvat kovin yleisellä tasolla. Nyströmin käsitys renessanssijasta eräänlaisena kadotettuna kultakautena idealisoi renessanssia tavalla, joka on tuttu mm. Carl Gustaf Estlanderin taideteollisuuden ja taiteen yhteyttä koskevista pohdinnoista. Ripatti kertoo, että piirustukselle kaikissa sen eri

lajeissa varattiin opetusohjelmassa huomattava tuntimäärä. Arkkitehdin työmenetelmää ja tärkeitä informaationsiirron muotoa opiskeltiin monipuolisesti, mutta huomattavaa on, että käsivarapiirustukselle pantiin suuri paino. Se nähtiin havaintokykyä ja esteettistä arviokykyä kehittäväksi. Nyströmille arkkitehti oli ensisijaisesti taiteilija, eikä hän jättänyt taiteen perustekniikoita, kuten ei akvarellimaalaustakaan, oppilaittensa satunnaisen harrastamisen varaan. Ne kuuluivat kurssiin.

Arkkitehdille taiteellinen kompetenssi oli pääomaa rakennusmarkkinoilla. Sen varassa luotiin arkkitehtuuria, joka antoi rakennuttajalle huomiota ja mainetta eli distinktiota, ja tähän perustui 1800-luvulla yleinen näkemys suhteopin hienouksista ja ornamenttiikasta tunnuksina, jotka erottivat arkkitehtuurin esimerkiksi vajaan varastorakennuksista. Historiallinen arkkitehtuuri tarjosi motiivivarannon, joka oli perinteellistä klassillista aihekenttää monin verroin laajempi. Historiallisen materiaalin hallinta ja diskriminoiva käyttö vaati suunnittelijalta opillista sivistystä. Arkkitehtioppilaiden yleissivistys olikin Nyströmille huolenpidon aihe.

Nyström ei syyttä painottanut rakennustaiteen historian opetusta, ja kuten Ripatti näyttää, hän ymmärsi arkkitehtuurin historiallisuuden syvällisesti. Kaavamainen tyylihistoria ei riittänyt ohjeeksi entisaikojen arkkitehtuurin tuntemukselle; rakennukset olivat konkreettisia tutkimuskohteita. Selvemmin kuin monet aikalaisensa hän ymmärsi Suomen historiallisen ja kansanomaisen rakennustaiteen arvon ja kiinnitti muun muassa huomiota vanhaan suomalaiseen puukirkkoarkkitehtuuriin. Nyström alkoi 1880-luvun lopulla järjestää opiskelijoiden mittapiirustusharjoituksia historiallisissa rakennuskohteissa ja dokumentointia tehtiin myös puukirkoissa ja kansanrakennuksissa, joita, kuten myös Suomen keskiajan kiviarkkitehtuuria, vielä jotkut Nyströmin aikalaiset pitivät primitiivisenä ja karkeana, vailla historiallista tai rakennustaiteellista itseisarvoa. Mittapiirustuksista

kertyi Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiasiaan edustava kokoelma, johon kerättiin materiaalia Nyströmin jälkeenkin. Kokoelma tuhoutui suurelta osalta, kun Teknillinen korkeakoulu sai osuman Helsingin pommituksissa 1944.

Nyströmin historiaharrastus on ollut tiedossa, mutta sen johdonmukaisuus ja intensiivisyys, johon nyt saa tutustua Ripatin tekstissä, ei ole ollut yleisesti tunnettua. Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenenä Nyström vaikutti siihen, että historiallisten rakennusten arkkitehtuuriin alettiin kiinnittää huomiota maalausten ja inventaarien ohella. Nyström on esimerkiksi ensimmäisenä esitellyt joidenkin vanhimpien pohjalaisten puukirkkojen hirsiarkkukonstruktion, jota Lars Pettersson on myöhemmin tulkinnut myöhäisgotiikan kirkkoarkkitehtuurin kontekstissa. Nyströmin periaate vanhojen rakennusten korjaamisessa oli, että toimenpiteet oli perustettava kohteesta tehtyihin havaintoihin, tutkimustietoon ja mittapiirustuksiin. Tällaista lähestymistapaa ei Suomessa ollut noudatettu edes arvokkaimpien keskiaikaisten rakennusten, kuten Turun tuomiokirkon tai Turun linnan, kohdalla.

Jokinen kutsuu Gustaf Nyströmiä ”1800-luvun lopulla vallinneen uusrenessanssin pääarkkitehdiksi Suomessa”. Vaikka ”uusrenessanssi” ei minusta toimi perioditerminä, se on ehkä hyväksyttävä käytössä urautuneena käsitteenä. Luonnehdinta implikoi kuitenkin, että Nyströmin merkitys arkkitehtina oli sidottu tähän ”tyylikauteen”. Arkkitehtuurin kenttä oli tietysti Suomessa vuonna 1900 kehittyneempi ja moninaisempi kuin, mitä se oli ollut, kun Nyström 1880-luvun toisen puoliskon aikana kohosi sen kiistattomaksi johtohahmoksi. Ehkä Jokinen tarkoittaa, että yhtä ”pääarkkitehtia” ei vuosisadan vaihteessa 1900 enää voinut olla. Helsingin uusrenessanssin luonteenomaisin arkkitehtuuri oli ollut kadunvarsien asuinliiketalot, joiden rakentaminen tyssäsi 1890-luvun alun talouslamaan. Kun rakentaminen vuodesta 1895 jälleen pääsi käyntiin, tyyli oli muuttunut. Nyström

oli kuitenkin edelleen tukevasti arkkitehtuurin kentällä ja suunnitteli näyttäviä rakennuksia, esimerkiksi Helsingissä hieno Katajanokan tulli- ja pakkahuone (1898–1901) tai Snellmaninkadun päätepisteeksi kohoava yliopiston fysiologian laitos (1903–1905). Kuolema tavoitti hänet 60-vuotiaana, jolloin ensimmäinen maailmansota, jonka takia useat hänen suunnitelmansa jäivät toteuttamatta, oli loppuvaiheessa. Venäjällä oli vallankumous ja Suomi oli itsenäinen.

Eeva Maija Viljo on Turun yliopiston taidehistorian emeritaprofessori. Hän on tutkinut erityisesti 1800-luvun arkkitehtuuria sekä tuon ajan taidekysymyksiä sosiaalhistorian, oppihistorian ja restaurointien näkökulmasta.